

Роман Панчук

Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Україна

ЕВОЛЮЦІЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ БАЛТО-ЧОРНОМОРСЬКОГО ПРОСТОРУ: ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ

Roman Panchuk

Institute of International Relations of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

EVOLUTION OF THE INTEGRATION UNIONS OF BALTIC-BLACK SEA SPACE: INTERESTS OF UKRAINE

In the current situation around Ukraine, taking into account the collapse of the principles of international law brutally broken by Russia, which began the war against Ukraine; the limited protection of our state by leading world players, economic weakness and so far defensive deficiency of our state, the question was raised about the unification of the interests of the weak countries of the Baltic-Black Sea region in confronting the existing Russian threat.

The author addresses this topic due to a decrease in the interest of scholars in the Baltic-Black Sea space since almost all its countries have become members of the EU and NATO, as well as because of the failure of several integration projects that were proposed, in particular, by Ukraine.

Keywords: the Baltic-Black Sea space, Russian war against Ukraine, BSEC, VG, CE.

З набуттям незалежності визнана світовою спільнотою суверенна Україна розпочала активну ходу в міжнародні відносини, розбудовуючи дво- і багатосторонні взаємини. Актуальність обраної для статті теми обґрунтовується необхідністю дослідження політики України у просуванні до інтеграційних схем Балто-Чорноморського регіону, що є складовою процесу європейської інтеграції.

Вивчення різноманітних аспектів діяльності держав і їх інтеграційних об'єднань Балто-Чорноморського регіону визначається важливістю для України співпраці з суб'єктами міжнародного права зазначеного ареалу, як з метою створення вірогідного військово-політичного союзу для протистояння і протидії російській експансії, так і задля подолання економічних бар'єрів, що розділяють регіон на економічні зони. Запровадження натомість проектів вільної торгівлі, соціального розвитку й гуманітарної допомоги сприятимуть нашій державі в посиленні її самої, а отже і її ролі в реалізації різноманітних проектів. На сьогодні спаме цей ракурс є особливо важливим, оскільки українська держава може виступити певним стримувальним чинником проти розширення геополітичного й гео економічного впливу Російської Федерації на європейські держави.

Посилення в сучасному європейському просторі таких загроз, як дезінтеграція Європейського Союзу, активізація міграційних процесів, експансіонізм Російської Федерації, обмежений доступ до ринків євразійського простору, відсутність ефективного економічного протистояння Російській Федерації, посилення ролі Індії, Казахстану, Узбекистану й Туркменістану зумовлюють поглиблене вивчення зазначених процесів.

Крім зазначеного, дана тематика далеко неповно досліджена вітчизняними науковцями, що можна пояснити як віддаленістю регіону, так і відсутністю в ньому провідних гравців Європейського Союзу. Зменшенням інтересу до Балто-Чорноморського регіону можна пояснити також і об'єктивними явищами: практично всі країни вже набули членства в ЄС і НАТО, це – одне. Водночас друге – провальними наслідками кількох інтеграційних проектів, що були запропоновані також і Україною. Нагадаємо один з них – побудова нафтогону Одеса – Броди.

На сьогодні в українській науковій сфері більше уваги приділяється лише дослідженню проекту “Intermarium” як нової геополітичної концепції Балто-Чорноморського регіону, хоча його

доля також поки що лишається непрозорою. Водночас інші військово-політичні, економічні й культурні проекти не розглядаються в науковому вітчизняному геополітичному колі.

Необхідність розмежування векторів проектів Балто-Чорноморського регіону за галузевими спрямуваннями (військово-політичним, економічним, соціальним і гуманітарним), дослідження ролі України в процесі їх реалізації, відсутність достатньої теоретичної бази дослідження геополітичних проектів Балто-Чорноморського регіону з ключовою роллю України у процесі їх діяльності привернули увагу автора до зазначеного питання.

Діяльність України в міжнародних організаціях Балто-Чорноморського регіону вивчали дослідники наукових і провідних вищих освітніх закладів, зокрема інститутів НАН України, таких як Інститут історії України, Інститут всесвітньої історії, Інститут світової економіки і міжнародних відносин, Інститут економіки тощо. Привертає увагу вагомий доробок в цій площині провідних вітчизняних учених – професорів: Євгенія Макаренко¹, Олени Коппель², Бориса Парахонського³, Миколи Ожевана⁴, Степана Віднянського⁵, Юрія Павленка⁶, Валерія Копійки⁷, Володимира Манжоли⁸, Людмили Чекаленко⁹ та ін. У роботах названих авторів можна віднайти аналітичні міркування щодо інтеграційної еволюції регіональних структур. Однак, не заважаючи на доволі вагомий кількість робіт, комплексне дослідження питань регіональних інтеграційних об'єднань Балто-Чорноморського регіону поки залишилось за лаштунками.

Проект створення Балто-Чорноморської вісі розроблявся українською інтелігенцією ще на початку ХХ століття. Зокрема, участь у розробці брали президент УНР Михайло Грушевський, ідеолог українського націоналізму 1930-х Юрій Липа та ін.

На сьогодні діяльність України в регіональних міжнародних організаціях закріплена низкою офіційних документів. Найактуальнішими з них є Конституція України, закони України про національну безпеку, про європейську інтеграцію, а також Стратегія сталого розвитку «Україна-2020»¹⁰.

Нагадаємо, що на початку 1990-х років керівництво незалежної України апробувало ідею входження України в Балто-Чорноморський простір, що стало поштовхом для розгляду питання про створення «дуги стабільності і безпеки» від Чорного моря до Балтії. В квітні 1993 р. був розроблений проект під назвою Центрально-Східноєвропейський простір стабільності й безпеки, а у 1994 р. створено Лігу партій країн Міжмор'я, яка запозичила ідею Балто-Чорноморського союзу й взялася за її реалізацію. Частковим втіленням цього проекту було утворення у 1997 р. ГУАМ. Вже 10-11 вересня 1999 р. в Ялті відбувся саміт «Балто-Чорноморська співпраця: в інтегровану Європу ХХІ ст. без ліній поділу», де було розглянуто питання співпраці країн між Балтійським і Чорним морями. Незважаючи на те, що саміт мав формальний характер, ці ідеї продемонстрували європейським державам кардинальну зміну політичного вектора України на проєвропейський з моменту розпаду СРСР. Саме тому на шляху інтеграційного курсу України у ЄС у президентському Посланні до Верховної Ради України зазначено конкретні етапи посування

¹ Макаренко, Є.А. (2002). *Міжнародні інформаційні відносини*. Київ: Наша культура і наука.

² Коппель, О.А., Пархомчук, Е.С. (2005). *Міжнародні системи і світова політика*. Київ: ФАДА, ЛТД.

³ Парахонський, Б.О. (2018). Стратегічне партнерство України. Аналітична записка. *Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень* <www.niss.gov.ua/articles/600/> (2018, червень, 18).

⁴ Ожеван, М.А. (2007). *Європейські комунікації: Монографія у співавторстві*. Київ: Центр вільної преси.

⁵ Віднянський, С.В., Мартинов, А.Ю. (2011). *Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків-засновників Європейського Союзу*. Київ: Інститут історії України.

⁶ Пахомов, Ю.Н., Павленко, Ю.В. (2006). *Цивілізаційна структура сучасного світу*. Київ: Наукова книга.

⁷ Копійка, В.В. (2005). *Європейський Союз: досвід розширення і Україна: монографія*. Київ: Юридична думка.

⁸ Манжола, В.А., Копійка, В.В. (1999). *Європейський Союз у міжнародних відносинах: Конспект лекцій*. Київ: Юридична думка.

⁹ Чекаленко, Л.Д. (2015). *Зовнішня політика України: Підручник*. Київ: LAT&K; Копійка, В.В. (2015).

Зовнішньополітична парадигма України: історія і сучасність. *Зовнішні справи*, 4, 59; Чекаленко, Л.Д., Федуняк, С.Г. (2010). *Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів): підручник для студентів ВНЗ*. Київ: Персонал; Чекаленко, Л.Д., Солошенко, В.В. (2017). *Наукова концептуалізація євроінтеграційного курсу України*. Київ: ІПЕНД ім. І.Ф. Кураса НАНУ, 2, 675–687.

¹⁰ *Указ про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020» 2015* (Президент України). *Офіційний сайт Верховної Ради України* <<http://zakon.rada.gov.ua/go/5/2015>> (2018, червень, 20).

шляхом європейської інтеграції¹. Більш широкого формату такий стан було викладено і закріплено Законом України «Про основи національної безпеки України» від 2003 р.

Тенденційним став рух на поєднання зусиль безпекових структур Європи у єдине ціле: практичний вияв такий підхід знаходить у здійсненні співпраці у тристоронньому форматі: ОБСЄ – Рада Європи – Україна. «Трійка» не тільки обговорює поточні питання, а й визначає пріоритетні напрями співробітництва на перспективу. Учасники ОБСЄ, Ради Європи виявляють налаштованість на конструктивний діалог з Українською державою, в якій перемагає демократія, яка приєдналася практично до всіх європейських конвенцій і досить успішно виконує свої зобов'язання з удосконалення законодавчої бази.

Оскільки всі інтеграційні об'єднання так чи інакше пов'язані між собою, співпраця з один з них накладає певний відбиток і на взаємодію з іншими. Так, тематика взаємодії з Радою Європи в багатьох питаннях співпадає з тематикою Європейського Союзу. Водночас, безпекові схеми співпраці з ОБСЄ перегукуються з програмами Партнерство заради миру НАТО. В енергетичних проектах ЄС та ГУАМ, як приклад, Україна стає важливою компонентою для інтегрування у транспортні системи Європи та Азії, Балтійського і Чорноморського регіонів. Зазначене питання також входить до спільних програм ОЧЕС тощо.

Слід зазначити, що у випадку створення Балто-Чорноморського союзу за участі України, значно посиляться економічна співпраця всіх учасників, а результатом стане процедура спрощення ведення бізнесу в спільному економічному просторі, розвиток спільних логістичних, енергетичних й інфраструктурних проектів, підвищиться рівень соціальної й оборонної кооперації. Територією України проходять чотири з десяти міжнародних транспортних коридорів, які включено до мережі загальноєвропейських, і два з п'яти – до євразійських транспортних коридорів. Саме тому Україна має всі можливості для участі у вирішенні широкого спектру проблем стосовно забезпечення енергетичних потреб країн Європи.

Особливу роль у запобіганні конфронтації, розв'язанні конфліктів у повоєнній Європі і формуванні системи безпеки в регіоні відведено *Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ)*. Оскільки про розвиток організації, її діяльність тощо було проведено проф. Чекаленко Л.Д. прискіпливий аналіз та досліджено питання і опубліковано чимало праць², то зосередимось на тих міжнародних структурах, які не знайшли відповідно широкого висвітлення у вітчизняній літературі. Мова у даному випадку йтиме про еволюцію РЄ, ОЧЕС, Вишеградської групи та ін.

Однією з важливих ланок системи регіональної безпеки виступає *Рада Європи (РЄ)* – авторитетна і найбільш представницька політична міждержавна організація континенту. РЄ було створено 1949 р. з метою захисту прав людини і зміцнення демократичних державних інститутів, вироблення заходів щодо розв'язання загальних проблем суспільного життя, сприяння формуванню загальноєвропейської культурної спільноти з урахуванням особливостей кожної з національних культур. Основними органами РЄ є Комітет міністрів (виконавчий орган), до складу якого входять міністри закордонних справ держав-членів або їхні постійні представники, Парламентська асамблея (ПАРЄ), що розробляє всі висновки та пропозиції і до якої входять депутати та їхні заступники з національних парламентів (від України – 12). Україна заявила про своє бажання приєднатися до Ради Європи 14 липня 1992 р. Входження України до РЄ активно підтримали парламентарі Великої Британії, Литви, Угорщини, Естонії, Німеччини, Чехії, Туреччини, Молдови та Польщі. 9 листопада 1995 р. у штаб-квартирі РЄ (м. Страсбург, Франція) відбулася урочиста церемонія вступу України до Ради Європи, що стало визнанням європейською спільнотою прогресивних політичних і економічних реформ, здійснених Україною. Генеральному секретареві РЄ було передано Закон України про приєднання до Статуту РЄ. Міністр закордонних справ України підписав Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод і Протокол № 11, яким передбачається перебудова контрольного механізму, створеного Конвенцією. Вступ України до РЄ став ще одним свідченням визнання України як держави європейської, демократичної, такої, що розвивається і послідовно здійснює подальші демократичні перетворення. Україна сплачує внески до бюджету РЄ і бере участь у програмах РЄ за умови наявності коштів. На сьогоднішній день ключові вимоги РЄ Україною виконано (зокрема скасовано смертний вирок).

¹ *Послання Європейській вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки 2002* (Президент України). Офіційний сайт Верховної Ради України <<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02>> (2018, червень, 20).

² Чекаленко, Л.Д. (2012). *ОБСЄ: українське головування*. Київ: LAT&K.

Рада Європи – це інституція, яка опікується передусім захистом прав людини. Набувши членства в цій організації, Україна зобов'язалася стати на захист демократичних цінностей. Судячи з того, що із 194 документів Ради Європи Верховна Рада України ратифікувала менше половини, перед країною ще значна робота попереду. Та ці документи нічого не вартуватимуть, якщо громадяни України не навчаться захищати свої права. Поступово долається і цей бар'єр: дедалі частішають позови до Європейського суду РЕ від громадян України: тільки у 2004 р. було розглянуто 13 клопотань українських громадян, а у 2005 р. – 36).

Експерти України працювали в комітеті з правових проблем біженців та осіб без громадянства, проблем множинного громадянства, прав національних меншин та їхніх мовних прав.

Зміцненню стабільності на континенті сприяла також діяльність *Вишеградської групи (ВГ)*, яка за кількістю учасників еволюціонувала від «трикутника» до «четверокутника», і значно переробила власні завдання, перейшовши від суто безпекових питань до економіко-енергетичних. Учасники ВГ за участі України розглядають питання співпраці у транспортно-енергетичній сфері, міжрегіональну та транскордонну взаємодію. Одним із способів залучення України до сумісних з ВГ європроектів є її участь у Програмах сусідства Євросоюзу. Паралельно з цими процесами країни-учасниці реалізують й інші форми співробітництва. Одним із конкретних прикладів стало підписання двосторонніх протоколів із доступу до ринків товарів і послуг з Угорщиною, Чехією та Словаччиною. Спільним завданням ВГ є розвиток панєвропейських транспортних коридорів, що проходять територією України: П'ятого (Трієст – Будапешт – Ужгород – Київ) та Третього (Берлін – Вроцлав – Львів – Київ) транспортних коридорів; а також участь компаній країн ВГ в реалізації українського проекту транспортування каспійської нафти до Європи (проект ЄАНТК). Співробітництво між Україною і Вишеградською четвіркою й надалі ґрунтуватиметься на спільних зовнішньополітичних цілях.

Центральноєвропейська ініціатива (ЦЄІ) відіграє особливу роль у політиці України. Фактично, Україна співробітничала з ЦЄІ з 1989 р., а набула членства з червня 1996 р. Нині держава бере участь у погодженні і здійсненні більшості програм та проектів ЦЄІ, одним із яких є спорудження залізничної магістралі Трієст – Будапешт – Київ – Москва. Значну увагу Україна приділяє участі у Робочій групі з питань енергетики. Україна розглядає Центральноєвропейську ініціативу як важливий механізм інтеграції до європейського економічного і політичного простору, для зміцнення стабільності в регіоні.

Пошуком альтернативних енергокомунікацій було обумовлено створення 25 червня 1992 р. *Організації Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС)*. В рамках ОЧЕС Україна з 1998 р. є учасником Міжнародного центру чорноморських досліджень (Афіни), представники країни увійшли до складу Ради директорів Центру, Робочої групи з науково-технічного співробітництва, Постійного академічного комітету ОЧЕС, працюють у Міжнародному центрі водяних проблем і Міжнародному центрі трансферу технологій ОЧЕС. У 2002 р. створена Рада президентів Академії наук ОЧЕС на чолі з президентом НАН України Борисом Патеном.

Українське Головування в ОЧЕС вчергове припало з 1 липня по 31 грудня 2017 р. Керуючись Статутом ОЧЕС, Декларацією Стамбульського саміту з нагоди 25-ї річниці Організації Чорноморського економічного співробітництва та Економічного порядку денного ЧЕС «На шляху до розширеного партнерства ЧЕС», Україна приділила належну увагу питанню економічної співпраці в рамках ОЧЕС в умовах кризи безпеки в регіоні, а також сприяла послідовному дотриманню проектно-орієнтованого підходу у діяльності ОЧЕС¹. 16 травня 2018 р. в Стамбулі з приводу 25-річчя Парламентської асамблеї ЧЕС (ПАЧЕС) учасники обговорили такі наболілі питання для всього регіону, як корупція, організована злочинність, тероризм та насильницький екстремізм, що заважає розбудові транспортних коридорів. Зазначене питання обговорювалось в секретаріаті ОЧЕС на саміті Міжнародного транспортного форуму (ФРН, травень 2018 р.); а також під час наради «Забезпечення безпеки дорожнього руху в Євро-Середземному регіоні» за участі представника України². Однак, особливістю ОЧЕС є те, що між учасниками не склалося стійкого

¹ ОЧЕС – МЗС України – Міністерство закордонних справ України (2017). *Офіційний сайт Міністерства закордонних справ* <<https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/obsec16>> (2017, грудень, 14).

² Див.: РБК-Україна (2009). *Україна займає пасивну позицію в реалізації в Чорноморському регіоні проекту розвитку морських магістралей, – ОЧЕС*. https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraina_zanimaet_passivnyuyu_pozitsiyu_v_realizatsii_v_chernomorskom_regione_proekta_razvitiya_morskih_magistralej_oches_130620090 (2018, червень, 20).

поділу праці (а це – необхідна умова розвитку регіонального ринку), в результаті у низці галузей країни виступають конкурентами, до того ж відсутня і безпекова солідарність.

Збройна агресія Росії проти України привернула увагу до питань безпеки регіону, а європейських політиків підштовхнула до відновлення ідеї створення альянсу між порівняно слабкими державами – гіпотетичними об'єктами можливої російської агресії, що територіально розташовані в Балто-Чорноморському просторі. Взвзявши до уваги те, що наразі російська агресія порушила територіальну цілісність України, альянс Балто-Чорноморських держав є єдино вигідним для України та її країн-сусідів, на яких у подальшому може розповсюдитися російська експансія. У той же час, консолідація країн Балто-Чорноморського простору та реалізація безпекових проєктів є вагомим альтернативним шляхом для України в сучасних реаліях. Враховуючи те, що Європейський Союз в умовах експансії Російської Федерації й посягання на територіальну цілісність Української держави, не надає значного опору РФ, наразі реалізація Балто-Чорноморського союзу для України є найбільш вигідною. Такий альянс надасть Україні не лише економічну й політичну підтримку, а й створить всі умови для покращення обороноздатності нашої держави.

References:

1. Makarenko, Ye.A. (2002). *Mizhnarodni informatsiini vidnosyny* [International information relationship]. Kyiv: Nasha kultura i nauka. [in Ukrainian].
2. Koppel, O.A., Parkhomchuk, E.S. (2005). *Mizhnarodni systemy i svitova polityka* [International systems and world policy]. Kyiv: FADA, LTD. [in Ukrainian].
3. Parakhonskyi, B.O. (2018). Stratehichne partnerstvo Ukrainy [Strategic partnership of Ukraine]. *National Institute of Strategic Research* <www.niss.gov.ua/articles/600/> [in Ukrainian]. (2018, August, 2).
4. Ozhevaan, M.A. (2007). *Yevropeyski komunikatsii* [European Communication]. Kyiv: Tsentri vilnoi presy. [in Ukrainian].
5. Vidnianskyi, S.V. (2011). Obiednana Yevropa: vid mrii do realnosti [United Europe: from dream to reality]. *Istorychni narysy pro batkiv-zasnovnykiv Yevropeiskoho Soiuzu* [Historical feature articles about founders of European Union]. Kyiv: Institute of History of Ukraine. [in Ukrainian].
6. Pakhomov, U.N., Pavlenko, U.V. (2006). *Tsivilizatsionnaya struktura sovremennogo mira* [Civilized structure of modern world]. Kyiv: Naukova kniga. [in Russian].
7. Kopyika, V.V. (2005). *Yevropeyskyi Soiuz: dosvid rozshyrennia i Ukraina* [European Union: experience of expansion and Ukraine]. Kyiv: Yurydychna dumka. [in Ukrainian].
8. Manzhola V.A., Kopyika V.V. (1999). *Yevropeyskyi Soiuz u mizhnarodnykh vidnosynakh* [European Union in international relationships]. Kyiv: Konspekt lektsii. [in Ukrainian].
9. Chekalenko, L.D. (2015). *Zovnishnia polityka Ukrainy* [Foreign Affairs of Ukraine]. Kyiv: LAT&K.
10. Kopyika, V.V. (2015). *Zovnishnopolitychna paradyhma Ukrainy: istoriia i suchasnist* [Foreign Policy Paradigm of Ukraine: history and modernity]. *Zovnishni spravy* [External affairs], 4. [in Ukrainian].
11. *Ukaz pro stratehiu staloho rozvytku Ukraina – 2020, 2015* (Prezydent Ukrainy). [Decree On the Strategy of Sustainable Development Ukraine – 2020, 2015 (President of Ukraine)]. *Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon.rada.gov.ua/go/5/2015>> (2018, August, 2). [in Ukrainian].
12. *Poslannya Yevropeys'kyi vybir. Kontseptual'ni zasady stratehiyi ekonomichnoho ta sotsial'noho rozvytku Ukrayiny na 2002-2011 roky 2002* (Prezydent Ukrayiny). [The message is European choice. Conceptual bases of the strategy of economic and social development of Ukraine for 2002-2011 years 2002 (The President of Ukraine)]. *Ofitsiynny sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. [The official website of the Verkhovna Rada of Ukraine]. <<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02>>. (2018, червень, 20). [in Ukrainian].
13. Chekalenko, L.D. (2012). *OBSIe: ukrainske holovuvannia* [OSCE: Ukrainian Presidency]. Kyiv: LAT&K. [in Ukrainian].
14. *OChES – MZS Ukrainy*. (Ministerstvo zakordonnykh sprav Ukrainy). [BSEC – Ministry of Foreign Affairs of Ukraine. (Ministry of Foreign Affairs of Ukraine)]. *Ofitsiynni sait ministerstva zakordonnykh sprav Ukrainy*. [Official site of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine]. https://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/obsec16_ [in Ukrainian].
15. *Ukraina zaimaie pasyvnu pozyciu v realizatsii v Chornomorskomu rehioni proektu rozvytku morskyykh mahistraley*, OChES [Ukraine has a passive position in the implementation of the Black Sea region project for the development of the seaways, – BSEC]. *Rbk Ukraina* [Rbc Ukraine]. <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraina_zanimaet_passivnuyu_pozitsiyu_v_realizatsii_v_chernomorskom_regione_proekta_razvitiya_morskikh_mahistraley_oches_130620090> (2009, June, 13). [in Ukrainian].